

Investigating the Weaknesses and Threats to the Development of Civil Society in Iran's Contemporary Political Culture from the Perspective of Political Activists

Amir Teymouri

PhD Student in Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: taimuri1401@gmail.com

 0009-0009-0528-5838

Davood Ebrahimpoor

PhD in Sociology, Assistant Professor, Department of Social Sciences, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran (Corresponding Author)

Email: ebrahimpoord@iaut.ac.ir

 0000-0002-2911-4381

Soroush Fathi

PhD in Sociology, Associate Professor, Department of Social Sciences, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: fathi.soroush@wtiau.ac.ir

 0000-0002-4673-9594

Abstract

The purpose of this research is to examine the effects of Iran's political culture on the formation of civil society from the Qajar period and the constitutional movement to the present day. The study employs a survey method using the SWOT model to measure the attitudes of political actors toward the obstacles, weaknesses, and threats within contemporary Iranian political culture that hinder the formation and consolidation of civil society. To collect data, a researcher-designed questionnaire was used, containing items to assess the weaknesses and threats in the political culture of contemporary Iranian society. The questionnaire was developed based on theoretical texts, empirical studies, and interviews with political activists. The statistical population included general secretaries and members of the central councils of political parties and organizations licensed by the Ministry of Interior of the Islamic Republic of Iran. According to the Ministry's announcement in 1400, there were 126 registered parties, and the statistical sample comprised 92 individuals, selected via systematic random sampling. Structural equation modeling (SEM) was employed to analyze the research data. The results indicate that the most significant weaknesses in the development of civil society include: the prevalence of lying among the public; failure of rulers to fully respect citizens' rights; the prevalence of tyranny in the behavior of managers; a preference for relationship-oriented over rule-oriented behavior; public detachment from political power; and the widespread presence of flattery among the populace. The most important threats to civil society include: political corruption; intolerance toward the opinions of political opponents; public distrust of rulers; the persistence of authoritarian tendencies among leaders; monopolistic attitudes among both rulers and citizens; and the widespread prevalence of luxury and consumerism.

Keywords: Obstacles of Political Culture, Obstacles to Civil Society, Contemporary Iran, Threats within Political Culture

Extended Abstract

Purpose

This study investigates the cultural-historical obstacles within Iran's political culture that have impeded the formation and development of civil society from the Constitutional Revolution to the present. While previous research often emphasizes institutional weaknesses or legal restrictions, this study argues that political culture—the deep-seated layer of collective mentality—plays a fundamental role in either facilitating or blocking civil society development. The research aims to (1) identify the core elements of Iran's contemporary political culture (from the late Qajar period onward) that act as barriers to civil society, and (2) explore the perceptions of political activists regarding these cultural-political constraints. By integrating historical analysis with empirical data from activists, the study provides a nuanced understanding of persistent challenges affecting civil society in Iran.

Design/methodology/approach

The study employs a mixed-methods design combining documentary analysis and survey research within a SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) framework. The documentary analysis systematically reviewed historical texts, theoretical literature, and empirical studies on Iran's political culture to identify enduring cultural patterns. For the empirical component, a researcher-developed questionnaire was constructed based on literature review and preliminary interviews with political activists, measuring perceived weaknesses and threats using a 10-point scale. The statistical population comprised Secretary-Generals and Central Council members of Iran's licensed political parties, totaling 126 organizations, with 92 respondents forming the accessible sample. Systematic random sampling was applied, and data were collected through email, WhatsApp, and SMS links to an online survey platform. Structural equation modeling (SEM) with confirmatory factor analysis (CFA) validated the measurement models, while face validity was confirmed by sociology professors, and reliability was established using Cronbach's alpha ($\alpha = 0.832$).

Findings

CFA confirmed the measurement models after removing low-loading items (<0.4). For weaknesses, 25 of 28 items were retained; for threats, 24 of 27 items remained. Both models demonstrated good fit (Weaknesses: CMIN/DF = 4.73, GFI = 0.94, CFI = 0.93, RMSEA = 0.068; Threats: CMIN/DF = 4.76, GFI = 0.86, CFI = 0.90, RMSEA = 0.076). One-sample

t-tests indicated that nearly all items scored significantly above the theoretical midpoint ($p < 0.05$), confirming the severity of perceived cultural barriers. The most critical weaknesses included the prevalence of lying among the population, incomplete observance of citizenship rights by rulers, authoritarianism and despotism in rulers' behavior, relational rather than rule-based societal habits, mutual distrust between citizens and rulers, and nepotism. The most critical threats encompassed political corruption, intolerance of opposing views, citizens' distrust of rulers, authoritarian tendencies among leaders, negative individualism, exclusivism in power, political instability, and entrenched absolutism. SWOT analysis positioned Iran's civil society development strategy closest to a Defensive (WT) approach, indicating the need to minimize internal weaknesses while avoiding external threats.

Research limitations/implications

The study has several limitations. The sample was restricted to members of officially licensed political parties, excluding informal political movements, civil society organizations, and ordinary citizens. The cross-sectional design captures perceptions at a single point in time, limiting insight into temporal dynamics. While the study identifies perceived weaknesses and threats, it does not test causal relationships between political culture and civil society outcomes. Furthermore, it focuses exclusively on weaknesses and threats, leaving strengths and opportunities for future research. Subsequent studies should adopt longitudinal designs, incorporate diverse stakeholder perspectives, and include comparative analyses with other Middle Eastern or post-authoritarian contexts. Qualitative research exploring lived experiences would further contextualize these statistical findings.

Practical implications

Findings suggest actionable strategies to address cultural obstacles. To combat dishonesty and low transparency, systematic educational and media campaigns can strengthen ethical values. To improve observance of citizenship rights, independent oversight bodies and legal reforms, combined with public administration training, are recommended. Anti-corruption measures, including digitization of administrative processes, can reduce nepotism and relationship-based practices while promoting meritocracy. National dialogue programs that bring together opposition and establishment figures, alongside enhanced legal protections for freedom of expression, can foster political tolerance and reduce authoritarian tendencies. Independent anti-corruption commissions and transparent budgeting practices can help rebuild public trust.

Social implications

The study highlights that barriers to civil society in Iran are deeply cultural-historical, not merely institutional or legal. Persistent distrust, authoritarian tendencies, relationship-orientation, and intolerance across different political eras—from the Constitutional Revolution to the post-1979 period—reflect entrenched collective mentalities. Citizens' defensive approach toward power and reliance on personal networks over formal institutions shapes public attitudes toward governance, participation, and citizenship. The findings suggest that successful civil society development requires gradual trust-building, reduction of vulnerabilities, and creation of protected civic spaces before more ambitious democratization initiatives can succeed.

Originality/value

This research offers distinctive contributions by integrating historical analysis of political culture from the late Qajar period to the present with empirical data on contemporary political activists' perceptions, providing both diachronic depth and synchronic breadth. Unlike studies focusing solely on institutional or legal barriers, it positions political culture as the underlying determinant of structural obstacles. The application of SWOT analysis combined with CFA and SEM represents a methodological innovation in political culture research. Focusing on weaknesses and threats as perceived by political elites offers insider perspectives often overlooked by external observers. By tracing the historical continuity of these cultural barriers, the study challenges simplistic explanations that attribute civil society underdevelopment solely to particular regimes, providing theoretical and empirical insights relevant for scholars of Middle Eastern politics, democratization, and civil society studies.

E-ISSN: 2588-6525 / Center for Strategic Research / The Scientific Journal of Strategy

Journal of "The Scientific Journal of Strategy" © 11 years by Center for Strategic research is licensed under CC BY 4.0

 10.22034/rahbord.2025.540629.1844

مطالعه نقاط ضعف و تهدیدهای توسعه جامعه مدنی در فرهنگ سیاسی ایران معاصر از دیدگاه کنشگران سیاسی

امیر تیموری

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

Email: taimuri1401@gmail.com

0009-0009-0528-5838

داود ابراهیم‌پور

دکتری جامعه‌شناسی، استادیار گروه علوم اجتماعی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)

Email: ebrahimpoord@iaut.ac.ir

0000-0002-2911-4381

سروش فتحی

دکتری جامعه‌شناسی، دانشیار گروه علوم اجتماعی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

Email: fathi.soroush@wtiau.ac.ir

0000-0002-4673-9594

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی تأثیرات فرهنگ سیاسی ایران بر شکل‌گیری جامعه مدنی از دوره مشروطه تا امروز بوده و از روش پیمایشی با استفاده از مدل SWOT جهت سنجش نگرش کنشگران سیاسی نسبت به موانع، ضعف‌ها و تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران معاصر در راستای شکل‌گیری و قوام جامعه مدنی انجام شده است. گردآوری داده‌ها با پرسش‌نامه محقق‌ساخته حاوی گویه‌های سنجش نقاط ضعف و تهدیدهای فرهنگ سیاسی جامعه ایران معاصر که از منابع و متون نظری و پیشینه تجربی موضوع و نیز از مصاحبه با کنشگران سیاسی جامعه ایران گردید. جامعه آماری پژوهش شامل دبیران کل و اعضای شورای مرکزی احزاب و تشکل‌های سیاسی دارای مجوز فعالیت از وزارت کشور هستند که براساس اعلام این نهاد، تعداد آن‌ها در سال ۱۴۰۰ تعداد احزاب شامل ۱۲۶ حزب و تعداد نمونه آماری شامل ۹۲ نفر بوده است. از نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک جهت انتخاب اعضای نمونه آماری استفاده گردید. تحلیل داده‌ها با مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شد. براساس نتایج پژوهش، مهم‌ترین ضعف‌های توسعه جامعه مدنی، رواج دروغ‌گویی در میان مردم، عدم رعایت کامل حقوق شهروندی توسط حاکمان، رواج آمریت و استبداد در رفتار مدیران، خوگرفتن مردم به رابطه‌مداری به‌جای ضابطه‌مداری، تمایل به حفظ فاصله با قدرت در میان مردم، برخورداری از روحیه چاپلوسی در مردم است و مهم‌ترین تهدیدهای توسعه جامعه مدنی، وجود فساد سیاسی، عدم تحمل نظرات مخالفان سیاسی، بی‌اعتمادی سیاسی مردم به حاکمان، برخورداری از روحیه اقتدارگرایی حاکمان، رواج روحیه انحصارطلبی در قدرت در میان مردم و حاکمان، رواج تجمل‌پرستی و مصرف‌گرایی در میان مردم است.

کلیدواژه‌ها: موانع فرهنگ سیاسی، موانع جامعه مدنی، ایران معاصر، تهدیدهای فرهنگ سیاسی

مقدمه و بیان مسئله

در مسیر تحولات جوامع مدرن، شکل‌گیری و تثبیت جامعه مدنی به‌عنوان یکی از پیش‌نیازهای اساسی توسعه پایدار، دموکراسی و شهروندی فعال شناخته می‌شود. جامعه مدنی فضایی چندلایه و پویاست که در آن شهروندان با آگاهی سیاسی، مشارکت فعال، تکرگرایی، قانون‌مداری و روحیه نقدپذیری، نقش مؤثری در هدایت جامعه و نظارت بر قدرت ایفا می‌کنند (احمدی، ۱۳۸۸). با این حال، در ایران معاصر، فرایند شکل‌گیری چنین جامعه‌ای با موانع ساختاری عمیق و چندبعدی مواجه بوده است. این موانع ریشه در ساختارهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی تاریخی جامعه ایران دارند و در طول زمان، با ظهور عوامل جدید، مانند تمرکز قدرت، محدودیت فضای عمومی، ضعف نهادهای میانجی و گرایش‌های استبدادی، هم‌افزایی شده و مانع از گذار مؤثر از جامعه سنتی به جامعه مدنی شده‌اند.

براساس نظریه‌های رایج در این حوزه، ویژگی‌های کلیدی جامعه مدنی شامل مشارکت گسترده شهروندان، آگاهی سیاسی بالا، توزیع متوازن قدرت، فضای دموکراتیک، رقابت سالم سیاسی، نقدپذیری قدرت و وجود نهادهای مستقل مدنی است (احمدی، ۱۳۸۸). تحقق این ویژگی‌ها مستلزم فراهم‌آوردن بسترهای ساختاری و فرهنگی مناسبی است که در آن، تعامل متعادل میان دولت، نیروهای اجتماعی، طبقات، اقشار و نهادهای مدنی امکان‌پذیر باشد. به‌ویژه، نوع رابطه دولت با جامعه نقشی تعیین‌کننده دارد: هرگاه این رابطه عمودی، سلطه‌جویانه و یک‌سویه باشد، فضای لازم برای رشد جامعه مدنی مسدود می‌شود. در مقابل، تنها در شرایطی که دولت به‌عنوان نهادی قانون‌مند، دموکرات و پاسخ‌گو عمل کند و قدرت به‌صورت افقی و متعادل در سطوح مختلف جامعه توزیع گردد، زمینه‌های رشد جامعه مدنی فراهم خواهد شد.

اما فراتر از ساختارهای نهادی، تحول در ذهنیت‌ها و فرهنگ عمومی نیز ضروری است. گذار از جامعه سنتی به جامعه مدنی مستلزم آن است که شهروندان از منفعل‌ماندن در برابر قدرت، ترس از بیان، خرافه‌پرستی و باور به سرنوشت از پیش تعیین‌شده فاصله گرفته و به‌سوی خوداتکایی، عقلانیت، مسئولیت‌پذیری و اعتماد به توانایی‌های خود در ساخت سرنوشت فردی و جمعی گام بردارند (احمدی، ۱۳۸۸).

در این راستا، بررسی موانع شکل‌گیری جامعه مدنی در ایران نه‌تنها یک پرسش آکادمیک، بلکه ضرورتی راهبردی برای درک چالش‌های عمیق توسعه سیاسی-اجتماعی کشور است. بدون شناخت دقیق این موانع و نحوه تعامل عوامل ساختاری و

فرهنگی مؤثر بر آن، هرگونه تلاش برای اصلاح نظام سیاسی، تقویت مشارکت شهروندی یا ترویج دموکراسی، با خلأهای بنیادینی مواجه خواهد شد. از این رو، پژوهش حاضر با هدف تبیین موانع ساختاری و فرهنگی شکل‌گیری جامعه مدنی در ایران و تحلیل رابطه تعاملی میان دولت و نیروهای اجتماعی، در پی آن است تا راهگشای راهکارهایی کارآمد برای تسهیل این گذار تاریخی باشد.

این پژوهش با هدف تبیین موانع فرهنگ سیاسی شکل‌گیری و توسعه جامعه مدنی در ایران معاصر، دنبال اهداف زیر است:

- ❖ شناسایی مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی ایران در دوره معاصر (از اواخر دوره قاجار تاکنون) که به‌عنوان موانعی در برابر شکل‌گیری جامعه مدنی عمل کرده‌اند؛
- ❖ بررسی دیدگاه کنشگران سیاسی (از جمله فکری، اجتماعی و نهادی) درباره موانع فرهنگ سیاسی موجود در مسیر شکل‌گیری جامعه مدنی در ایران.

۱. پیشینه پژوهش

موانع نهادی و ساختاری توسعه جامعه مدنی

احمدی (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای با عنوان «تحلیل نهادی سیاست‌زدگی در جامعه ایرانی» نشان داد که تمرکز قدرت، ضعف نهادهای مدنی و سیاست‌زدگی بیش از حد از جمله موانع اصلی توسعه جامعه مدنی در ایران هستند. این یافته‌ها با برخی از ضعف‌های شناسایی شده در پژوهش حاضر مانند بی‌اعتمادی سیاسی و تمرکزگرایی هم‌خوانی دارد. باین‌حال، پژوهش احمدی بیشتر بر ساختارهای نهادی و کاهش فضای عمومی تمرکز دارد و به ریشه‌های فرهنگ سیاسی این موانع نپرداخته است، درحالی‌که پژوهش حاضر به‌طور خاص به تحلیل فرهنگ سیاسی به‌مثابه زمینه‌ساز موانع ساختاری می‌پردازد.

تطبیق موانع فرهنگ سیاسی در جوامع پسااقتدارگرا

امام‌جمعه‌زاده (۱۳۹۲) در بررسی موانع شکل‌گیری جامعه مدنی در لیبی پس از قذافی، فرهنگ سیاسی اقتدارگرا و مشارکت پایین شهروندان را به‌عنوان چالش‌های کلیدی شناسایی کرد. این یافته‌ها با ویژگی‌های فرهنگ سیاسی ایران مانند گرایش به رهبری کاریزماتیک و پایین‌بودن مشارکت فعال هم‌راستا است. با این تفاوت که مطالعه امام‌جمعه‌زاده موردی تطبیقی و خارج از بافت ایران است و به تحولات تاریخی فرهنگ سیاسی ایران نمی‌پردازد، درحالی‌که پژوهش حاضر با تمرکز بر بستر تاریخی

ایران از اواخر دوره قاجار تاکنون، تحولات فرهنگ سیاسی را در درازمدت تحلیل می‌کند.

مشروعیت سیاسی، بی‌اعتمادی و جهانی‌شدن

تقوی (۱۳۸۲) تهدیدهای مشروعیت سیاسی در ایران را در بستر جهانی‌شدن بررسی کرد و عواملی مانند بی‌اعتمادی عمومی و نفوذ فرهنگ‌های خارجی را مانع توسعه جامعه مدنی دانست. این یافته با تهدید «بی‌اعتمادی سیاسی» در پژوهش حاضر هم‌خوانی دارد؛ اما تقوی بیشتر بر بُعد بین‌المللی و روابط قدرت جهانی تمرکز دارد، نه بر تحلیل درون‌زا و تاریخی فرهنگ سیاسی ایران. در مقابل، پژوهش حاضر با رویکردی درون‌نگر، به دنبال شناسایی ریشه‌های داخلی و تاریخی این بی‌اعتمادی است.

تحصیلات، مشارکت انتخاباتی و فرهنگ سیاسی

صالح‌آبادی (۱۳۹۹) در پژوهشی کمی نشان داد که بین سطح تحصیلات و مشارکت انتخاباتی رابطه‌ای غیرخطی وجود دارد: با افزایش تحصیلات تا سطح دیپلم، مشارکت افزایش می‌یابد؛ اما در سطح دانشگاهی کاهش می‌یابد. این یافته چالشی برای نظریه مدرنیزاسیون محسوب می‌شود. باین‌حال، این مطالعه تنها به «مشارکت انتخاباتی» نه مشارکت مدنی یا فرهنگ سیاسی گسترده پرداخته و ابعاد کیفی و تاریخی فرهنگ سیاسی را نادیده گرفته است. پژوهش حاضر در مقابل، فراتر از رفتارهای رأی‌دهی، به ذهنیت‌ها، باورها و ساختارهای عمیق فرهنگ سیاسی توجه می‌کند.

نقش روشنفکران و شبکه‌های مجازی در شکل‌گیری فرهنگ سیاسی

انواری و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای کیفی نشان دادند که روشنفکران در شبکه‌های اجتماعی می‌توانند در بیداری شعور سیاسی دانشجویان و شکل‌گیری تفکر ملی تأثیرگذار باشند. این یافته اهمیت نهادهای غیررسمی را در شکل‌گیری فرهنگ سیاسی برجسته می‌سازد؛ اما این پژوهش محدود به گروه خاصی (دانشجویان) و فضای مجازی است و به تحولات تاریخی فرهنگ سیاسی در ایران نمی‌پردازد. پژوهش حاضر در مقابل، با گستره‌ای تاریخی و جامع‌تر، به تحلیل تحولات بلندمدت فرهنگ سیاسی و تأثیر آن بر موانع جامعه مدنی می‌پردازد.

مشارکت سیاسی، دموکراسی و فرهنگ سیاسی: شواهد تطبیقی

مهرگان و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای در کردستان عراق نشان دادند که مشارکت سیاسی و فرایندهای دموکراتیک در شکل‌گیری ارزش‌های فرهنگ سیاسی مؤثرند.

این یافته از اهمیت بازخورد متقابل بین ساختار و فرهنگ سیاسی حکایت دارد. با این حال، این پژوهش در بافتی غیرایرانی و با روش کمی انجام شده و به تحلیل تاریخی فرهنگ سیاسی ایران نمی‌پردازد. پژوهش حاضر با رویکردی تاریخی-تفسیری، این بازخورد را در زمینه خاص ایران و در طول یک قرن تحلیل می‌کند.

فرهنگ سیاسی و دموکراسی در جوامع در حال توسعه ویرا کاستا (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای تطبیقی در برزیل و کلمبیا نشان داد که علی‌رغم تفاوت‌های تاریخی، هر دو کشور الگوهای مشابهی از بی‌اعتنایی سیاسی و مشارکت پایین مدنی دارند. جورج (۲۰۱۷) نیز در مورد سنگاپور استدلال کرد که سیستم سیاسی این کشور با وجود پیشرفت اقتصادی، فرهنگ سیاسی محدودی دارد که ریشه در عدم شفافیت و تفکر گروهی دولت دارد. کیربیس (۲۰۱۲) نیز نشان داد که در کشورهای پسا کمونیست، فرهنگ سیاسی محدود، مشارکت سیاسی را کاهش می‌دهد. این مطالعات اگرچه ارزش تطبیقی دارند؛ اما هیچ‌یک به بافت خاص ایران با ترکیب منحصر به فرد سیاست، دین، ملی‌گرایی و تاریخ استبداد نپرداخته‌اند.

شفافیت، دسترسی به اطلاعات و فرهنگ سیاسی رالی و کوپلر (۲۰۱۰) نیز در مطالعه‌ای نشان دادند که در بسیاری از کشورهای عربی، شرایط سیاسی و فرهنگی نه کمبود منابع موانع اصلی شفافیت و دسترسی به اطلاعات هستند. این یافته به اهمیت فرهنگ سیاسی در تسهیل یا مسدود کردن فضای عمومی اشاره دارد؛ اما این پژوهش نیز به ایران نپرداخته و تحلیل آن براساس شاخص‌های کمی است، نه تحلیل تاریخی-کیفی.

در مجموع، پژوهش‌های پیشین یا بر موانع نهادی (مانند احمدی، ۱۴۰۱)، یا بر رفتارهای مشارکتی (مانند صالح‌آبادی، ۱۳۹۹)، یا بر مطالعات تطبیقی خارج از ایران (مانند امام‌جمعه‌زاده، ۱۳۹۲؛ ویرا کاستا، ۲۰۱۸) تمرکز داشته‌اند. همچنین، بسیاری از این مطالعات با روش‌های کمی یا موردی محدود انجام شده‌اند و به تحلیل تاریخی-فرهنگی فرهنگ سیاسی ایران نپرداخته‌اند.

پژوهش حاضر با نوآوری در سطوح زیر، نگاهی متفاوت نسبت به نقاط ضعف و تهدیدهای موجود در فرهنگ سیاسی ایران معاصر در زمینه توسعه جامعه مدنی دارد. ترکیب دو بعد تاریخی و ادراکی: این پژوهش نخستین تلاشی است که به صورت هم‌زمان، هم تحولات تاریخی فرهنگ سیاسی ایران از اواخر دوره قاجار تاکنون را

تحلیل می‌کند و هم ادراک کنشگران سیاسی درباره موانع فرهنگ سیاسی را بررسی می‌نماید.

تمرکز بر فرهنگ سیاسی به‌مثابه زمینه‌ساز موانع ساختاری: برخلاف مطالعاتی که صرفاً به ضعف نهادها می‌پردازند، این پژوهش ریشه‌های فرهنگی تمرکز قدرت، بی‌اعتمادی و منفعل‌ماندن شهروندان را در ذهنیت‌های تاریخی جست‌وجو می‌کند. این رویکرد، پژوهش حاضر را از ادبیات موجود متمایز کرده و زمینه‌ای نظری-تاریخی برای درک عمیق‌تر موانع توسعه جامعه مدنی در ایران فراهم می‌آورد.

۲. روش‌شناسی پژوهش

با توجه به اهداف پژوهش که هم در راستای شناخت ویژگی‌های اساسی فرهنگ سیاسی ایران از اواخر دوره قاجار و نهضت مشروطه تا امروز است و هم شناخت این ویژگی‌ها از دیدگاه کنشگران سیاسی در زمان حاضر است، برای گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و روش پیمایش استفاده شده و با استفاده از روش SWOT به شناسایی نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در فرهنگ سیاسی ایران معاصر در راستای شکل‌گیری و توسعه جامعه مدنی پرداخته شده است.

از روش اسنادی جهت بررسی و شناخت ویژگی‌های اساسی فرهنگ سیاسی ایران معاصر در بستر تاریخ معاصر از اواخر دوره قاجار تاکنون و از روش پیمایشی جهت شناخت و دسته‌بندی نگرش‌های کنشگران سیاسی نسبت به ظرفیت‌ها و موانع توسعه جامعه مدنی استفاده شده است. با استفاده از روش SWOT پس از شناسایی نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در فرهنگ سیاسی ایران معاصر در راستای شکل‌گیری و توسعه جامعه مدنی، مدل راهبردی چگونگی توسعه جامعه مدنی در ایران امروز با توجه به این نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای شناسایی شده پیشنهاد شده است.

جامعه آماری پژوهش کنشگران سیاسی فعال در عرصه سیاست ایران در حال حاضر هستند که در این پژوهش، با توجه به محدودیت‌های گوناگون، تعدادی از آن‌ها که قابلیت دسترسی برای پژوهشگر فراهم بود به‌عنوان اعضای جامعه آماری پژوهش تعریف گردید. بنابراین، جامعه آماری پژوهش شامل دبیران کل و اعضای شورای مرکزی احزاب و تشکل‌های سیاسی دارای مجوز فعالیت از وزارت کشور جمهوری اسلامی ایران هستند که براساس اعلام این نهاد تعداد آن‌ها در سال ۱۴۰۰ تعداد احزاب شامل ۱۲۶ حزب و تعداد اعضای شورای مرکزی آن‌ها شامل ۹۲ نفر بوده‌اند.

با توجه به محدود بودن تعداد جامعه آماری و دسترسی به شماره تلفن و ایمیل این افراد، از شیوه نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک جهت انتخاب اعضای نمونه آماری استفاده گردید. پرسش‌نامه پژوهش به‌وسیله ایمیل یا واتساپ به ایمیل یا واتساپ آن‌ها ارسال شد و در صورتی که اعضای منتخب به‌عنوان نمونه ایمیل نداشته یا در واتساپ عضو نبودند، لینک پرسش‌نامه مجازی که در سایت پرسش‌نامه آنلاین طراحی و بارگذاری شده بود، به تلفن همراه آن‌ها به‌صورت پیامک ارسال گردید تا با باز کردن سایت مربوطه، به پرسش‌نامه پژوهش پاسخ داده و با بستن صفحه، پاسخ‌های پاسخ‌گو به پرسش‌نامه به‌صورت خودکار ثبت گردید.

در روش اسنادی، به کتاب‌ها و مقاله‌ها و اسناد و مدارک معتبری که در بردارنده واقعیت‌هایی در مورد فرهنگ سیاسی ایران و نیز وضعیت جامعه مدنی در جامعه ایران باشد، مراجعه گردید.

در روش پیمایشی، با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته که به تأیید داوران رسیده و نهایی شده است، دیدگاه‌ها و نگرش‌های کنشگران سیاسی که شامل دبیران کل و اعضای شورای مرکزی تعدادی از احزاب و تشکل‌های سیاسی شناسنامه‌دار و فعال در عرصه سیاسی ایران بودند، در مورد فرهنگ سیاسی ایران معاصر و عناصر و ویژگی‌های خاص این فرهنگ و نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی و نیز شاخصه‌های جامعه مدنی قابل تحقق و تحقق‌یافته در دل این فرهنگ و ساختارهای اساسی حاکم بر آن، مورد پرسش قرار گرفته است.

۳. روش گردآوری داده‌ها

جهت گردآوری داده‌های مورد نیاز، پرسش‌نامه پژوهش به‌وسیله ایمیل یا واتساپ به ایمیل یا واتساپ آن‌ها ارسال شد و در صورتی که اعضای منتخب به‌عنوان نمونه ایمیل نداشته یا در واتساپ عضو نبودند، لینک پرسش‌نامه مجازی که در سایت طراحی و بارگذاری شده بود، به تلفن همراه آن‌ها به‌صورت پیامک ارسال گردید تا با باز کردن سایت مربوطه، به پرسش‌نامه پژوهش پاسخ داده و با بستن صفحه، پاسخ‌های پاسخ‌گو به پرسش‌نامه به‌صورت خودکار ثبت گردید.

در روش اسنادی، از خلال مطالعه متون و اسناد و پژوهش‌های تجربی انجام گرفته در مورد فرهنگ سیاسی ایران، شاخصه‌های خاص فرهنگ سیاسی ایران و نیز ویژگی‌های جامعه مدنی ایرانی و نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای این

متغیرها به‌وسیله فیش پژوهش و چک‌لیست‌های پژوهشی احصا شده و در قالب شاخص‌های مهم و مورد وفاق پژوهشگران، میزان اهمیت و تأثیر هرکدام از این شاخص‌ها از نگاه پاسخ‌گویان مورد سؤال قرار گرفته است.

در روش پیمایشی، از پرسش‌نامه محقق ساخته که حاوی همین شاخص‌های اساسی است، جهت شناسایی نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در راستای توسعه جامعه مدنی مراجعه استفاده شده است.

در ابعاد چهارگانه پرسش‌نامه مبتنی بر SWOT که شامل شاخص‌های عینی بیانگر نقاط قوت و نقاط ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در فرهنگ سیاسی ایران در زمینه کمک به رشد و توسعه و یا جلوگیری از توسعه جامعه مدنی است، به پاسخ‌گویان ارائه گردیده و از پاسخ‌گویان خواسته شد که میزان اهمیت هر شاخص را به‌عنوان نقاط قوت و نقاط ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در فرهنگ سیاسی ایران که می‌تواند در شکل‌گیری یا توسعه جامعه مدنی در این جامعه مؤثر باشد را روی یک طیف ۱۰ نمره‌ای که در آن، نمره ۱ بیانگر کمترین اهمیت و تأثیرگذاری و نمره ۱۰ بیانگر بیشترین تأثیرگذاری است، مشخص نماید.

جدول ۱: شاخص‌های نقاط ضعف موجود در فرهنگ سیاسی جامعه ایران در رابطه با شکل‌گیری و توسعه جامعه مدنی

مشارکت سیاسی و اجتماعی پایین مردم	رواج آمریت و استبداد در رفتار حاکمان
رواج بدبینی متقابل در میان مردم و حاکمان نسبت به هم	وجود فرهنگ تابعیت در مردم
رواج نظام سلسله‌مراتبی مبتنی بر پدرسالاری در میان مردم و حاکمان	برخورداری از روحیه چاپلوسی در مردم
رواج خویشاوندگرایی در میان مردم و حاکمان	رواج روحیه فرصت‌طلبی در میان مردم
رواج احساس ناامنی در میان مردم	خوگرفتن مردم به رابطه مداری به‌جای ضابطه مداری
نقش پررنگ افراد و گروه‌های سنتی مانند بزرگان مذهبی و شخصیت‌های ملی	تمایل حاکمیت به تمرکزگرایی
غالب بودن وجه ارزشی و احساسی امور بر وجه عقلانی آن‌ها	تمایل به حفظ فاصله با قدرت در میان مردم
عدم اجماع رهبران نهادهای مدنی در خصوص مفاهیم بنیادین و محوری سیاسی	بی‌ثباتی سیاسی دائمی در طول تاریخ
ناکارآمدی عمومی نخبگان سیاسی	فقدان امنیت اجتماعی و سیاسی پایدار

وجود نفوذهای خارجی	بروز فسادهای دائمی در سیاستمداران و حاکمان
بی توجهی عمومی به منافع جمعی	رواج پنهان کاری در رفتارها و تصمیم گیری های حاکمان
رواج تقدیرگرایی در میان عامه مردم	رواج رفتارهای دوگانه در میان مردم
رواج شخصیت پرستی در میان مردم	رواج دروغ گویی در میان مردم
مشارکت سیاسی و اجتماعی پایین مردم	عدم رعایت کامل حقوق شهروندی توسط حاکمان
رواج بدبینی متقابل در میان مردم و حاکمان نسبت به هم	عدم رواج تساهل و مدارا در میان مردم و حاکمان

جدول ۲: شاخص های تهدیدهای موجود در فرهنگ سیاسی جامعه ایران در رابطه با شکل گیری و توسعه جامعه مدنی

شاخص ها	
رواج خرافه پرستی در میان مردم	وجود و فعالیت گروه های فشار در ادوار تاریخی مختلف
رواج عوام زدگی فکری و سیاسی در میان مردم	برخورداری از روحیه اقتدارگرایی حاکمان
رواج مردسالاری در میان مردم و حاکمان	وجود فساد سیاسی
رواج نقل به جای عقل در مباحث فکری مهم در میان مردم	بی ثباتی سیاسی
رواج سنت پرستی و مقابله با نوآوری در میان مردم	استبدادی بودن فرهنگ سیاسی
رواج تجمل پرستی و مصرف گرایی در میان مردم	فداست حاکمان
بی سواد و کم سواد و عدم برخورداری از توان تجزیه و تحلیل های علمی از سوی مردم	فردگرایی منفی و فردمحور بودن اکثر تصمیمات مهم سیاسی
ضعف اعتماد سیاسی در میان خود مردم نسبت به یکدیگر	رواج روحیه مطلق گرایی در میان مردم و حاکمان
اعتقاد مردم به منجی	رواج فرهنگ خشونت در میان مردم و حاکمان
تأثیر پذیری زیاد مردم از کاریزما	رواج دیرینه فرهنگ عشیره ای در نظام سیاسی
رواج اصل و نسب گرایی	سیاست گریزی مردم
عدم تحمل نظرات مخالفان سیاسی	رواج روحیه جزم گرایی و مطلق باوری در میان مردم و حاکمان

شاخص‌ها	
بی‌اعتمادی سیاسی مردم به حاکمان	رواج روحیه انحصارطلبی در قدرت در میان مردم و حاکمان
رواج توهم توطئه در میان مردم و حاکمان	

در پژوهش حاضر برای تعیین اعتبار ابزار اندازه‌گیری داده‌ها از روش سنجش اعتبار صوری یا نمادی استفاده گردیده است. در روش اعتبار صوری، پرسش‌نامه طراحی شده اولیه در اختیار اساتید جامعه‌شناسی قرار داده شد تا در رابطه با اعتبار شاخص‌های طراحی شده برای سنجش ابعاد و متغیرهای مورد نظر در پرسش‌نامه پژوهش در رابطه با این‌که آیا سؤالات طرح شده، آن‌چه را که مدنظر است، می‌تواند اندازه‌گیری کند، اظهار نظر نماید. با لحاظ داشتن نظرات اساتید مربوطه در پرسش‌نامه و اعمال تغییرات لازم، سؤالات پرسش‌نامه پژوهش نهایی گردید.

برای آزمون پایایی پرسش‌نامه، از روش آلفای کرونباخ استفاده گردیده است. براساس این روش با یک مطالعه مقدماتی روی ۳۰ نفر از اعضای جامعه آماری و با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS میزان پایایی پرسش‌نامه ویژگی‌های فرهنگ سیاسی ایران ۰/۸۳۲ به دست آمد. مقدار آلفای کرونباخ نشان می‌دهد که سؤالات پرسش‌نامه از همبستگی درونی بالایی برخوردار می‌باشند.

جدول ۳: آزمون آلفای کرونباخ برای تحلیل پایایی نقاط قوت و نقاط ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

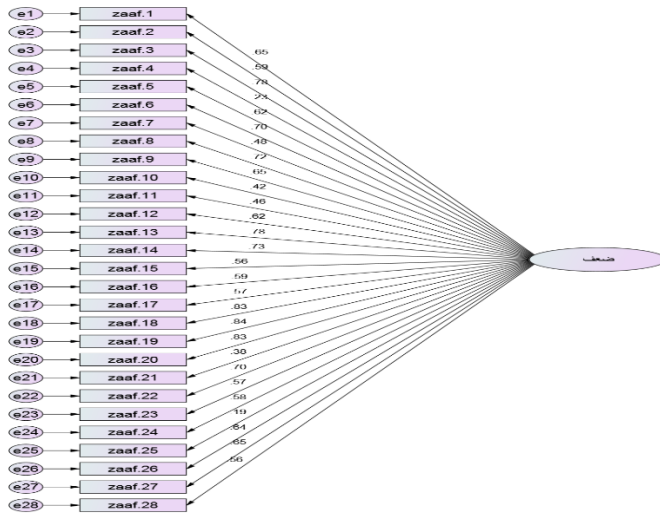
آلفای کرونباخ		متغیرها	
۰/۸۳۲	۰/۷۸۲	نقاط قوت فرهنگ سیاسی ایران	ویژگی‌های فرهنگ سیاسی ایران
	۰/۷۷۵	نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران	
	۰/۸۱۷	فرصت‌های فرهنگ سیاسی ایران	
	۰/۷۶۱	تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران	

داده‌های گردآوری شده با استفاده از آمار توصیفی و آزمون‌های آمار استنباطی و آزمون تحلیل عاملی تأییدی در قالب مدل‌سازی معادلات ساختاری مورد تحلیل آماری قرار گرفته است.

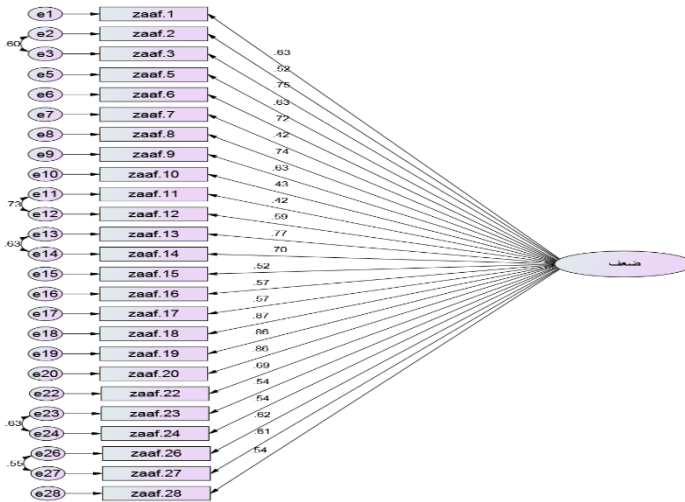
۴. یافته‌های پژوهش

تحلیل عاملی تأییدی نقاط ضعف توسعه جامعه مدنی و مدل اندازه‌گیری آن: جهت بررسی روایی سازه و مدل اندازه‌گیری نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده گردید. ضعف‌ها شامل ۲۸ گویه است. نتایج به‌دست‌آمده در شکل شماره ۱ ارائه شده است. از همبندی بار عاملی به‌دست‌آمده برای گویه‌های شماره ۴ (رواج روحیه فرصت‌طلبی در میان مردم)، ۲۱ (نقش پررنگ افراد و گروه‌های سنتی مانند بزرگان مذهبی و شخصیت‌های ملی) و ۲۵ (وجود نفوذهای خارجی) کمتر از ۰/۴ است و بایستی از مدل حذف شوند. گویه‌های مذکور حذف شد و دوباره تحلیل عاملی تأییدی تکرار شد. نتایج در شکل ۲ و جدول شماره ۴ آورده شده است. در این جدول بارهای عاملی تمام گویه‌ها بزرگ‌تر از ۰/۴ بوده و از اعتبار کافی برای حفظ شدن در مدل اندازه‌گیری برخوردار هستند. همچنین بار عاملی تمام گویه‌ها در سطح احتمال ۹۵ درصد معنی‌دار هستند.

همچنین نتایج برازش مدل در جدول ۵ ارائه شده است. سطح معنی‌داری آماره χ^2 دو برابر ۰/۰۰۱ است که با توجه به ملاک در نظر گرفته شده (بزرگ‌تر از ۰/۰۵) قابل قبول ناست. مقدار شاخص نسبت بحرانی به درجه آزادی (DF/CMIN) برابر ۴/۷۳، شاخص نیکویی برازش (GFI) ۰/۹۴، شاخص توکر-لویس (TLI) ۰/۹۲، شاخص برازش تطبیقی (CFI) ۰/۹۳، شاخص برازش مقتصد هنجار شده (PNFI) ۰/۵۵ و مقدار ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) نیز ۰/۰۶۸ است. همه این شاخص‌ها در محدوده برازش مطلوب قرار دارند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که مدل اندازه‌گیری نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی دارای برازش مطلوب است و از روایی سازه لازم برخوردار است.

شکل ۱: بارهای عاملی گویه‌های مربوط به نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

شکل ۲: بارهای عاملی گویه‌های مربوط به نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی پس از حذف گویه‌های ضعیف

جدول ۴: بارهای عاملی گویه‌های مربوط به نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی پس از حذف گویه‌های ضعیف

ضریب برآورد شده استاندارد (بار عاملی)	سطح معنی‌داری	نسبت بحرانی	خطای معیار برآورد	ضریب برآورد شده	شاخص	گویه
۰/۶۳۴	۰/۰۰۱			۱	ضعف	۱. رواج آمریت و استبداد در رفتار حاکمان
۰/۵۱۷	۰/۰۰۱	۴/۵۲۴	۰/۱۸۳	۰/۸۲۸	ضعف	۲. وجود فرهنگ تابعیت در مردم
۰/۷۵	۰/۰۰۱	۶/۱۷۷	۰/۱۹۴	۱/۱۹۷	ضعف	۳. برخورداری از روحیه چاپلوسی در مردم
۰/۶۲۷	۰/۰۰۱	۵/۳۴۶	۰/۲۰۶	۱/۱۰۳	ضعف	۵. خوگرفتن مردم به رابطه مداری به‌جای ضابطه مداری
۰/۷۲۱	۰/۰۰۱	۵/۹۸۵	۰/۱۹۷	۱/۱۷۶	ضعف	۶. تمایل حاکمیت به تمرکزگرایی
۰/۴۱۹	۰/۰۰۱	۳/۷۴۴	۰/۱۷۵	۰/۶۵۷	ضعف	۷. تمایل به حفظ فاصله با قدرت در میان مردم
۰/۷۴۲	۰/۰۰۱	۶/۱۲۲	۰/۲۰۱	۱/۲۳۳	ضعف	۸. بی‌ثباتی سیاسی دائمی در طول تاریخ
۰/۶۳۲	۰/۰۰۱	۵/۳۷۹	۰/۱۶۶	۰/۸۹۴	ضعف	۹. فقدان امنیت اجتماعی و سیاسی پایدار
۰/۴۲۷	۰/۰۰۱	۳/۸۰۹	۰/۲۱۸	۰/۸۲۹	ضعف	۱۰. بروز فسادهای دائمی در سیاستمداران و حاکمان
۰/۴۲۱	۰/۰۰۱	۳/۷۶	۰/۲۱۶	۰/۸۱۱	ضعف	۱۱. رواج پنهان‌کاری در رفتارها و تصمیم‌گیری‌های حاکمان
۰/۵۹۵	۰/۰۰۱	۵/۱۰۹	۰/۲۲۴	۱/۱۴۲	ضعف	۱۲. رواج رفتارهای دوگانه در میان مردم
۰/۷۷۲	۰/۰۰۱	۶/۳۱۸	۰/۱۹۶	۱/۲۴	ضعف	۱۳. رواج دروغ‌گویی در میان مردم
۰/۷۰۳	۰/۰۰۱	۵/۸۶۴	۰/۲۱۴	۱/۲۵۳	ضعف	۱۴. عدم رعایت کامل حقوق شهروندی توسط حاکمان
۰/۵۱۷	۰/۰۰۱	۴/۵۲۴	۰/۱۴	۰/۶۳۲	ضعف	۱۵. عدم رواج تساهل و مدارا

گویه	شاخص	ضریب بر آورد شده	خطای معیار بر آورد	نسبت بحرانی	سطح معنی داری	ضریب بر آورد شده استاندارد (بار عاملی)
در میان مردم و حاکمان						
۱۶. مشارکت سیاسی و اجتماعی پایین مردم	ضعف	۰/۸۵۵	۰/۱۷۳	۴/۹۴۶	۰/۰۰۱	۰/۵۷۲
۱۷. رواج بدبینی متقابل در میان مردم و حاکمان نسبت به هم	ضعف	۰/۸۶۴	۰/۱۷۴	۴/۹۵۵	۰/۰۰۱	۰/۵۷۴
۱۸. رواج نظام سلسله‌مراتبی مبتنی بر پدرسالاری در میان مردم و حاکمان	ضعف	۱/۳۸۸	۰/۲۰۱	۶/۸۹۸	۰/۰۰۱	۰/۸۶۹
۱۹. رواج خویشاوندگرایی در میان مردم و حاکمان	ضعف	۱/۳۲۵	۰/۱۹۳	۶/۸۶۷	۰/۰۰۱	۰/۸۶۳
۲۰. رواج احساس ناامنی در میان مردم	ضعف	۱/۳۰۴	۰/۱۹	۶/۸۶۶	۰/۰۰۱	۰/۸۶۳
۲۲. غالب بودن وجه ارزشی و احساسی امور بر وجه عقلانی آنها	ضعف	۱/۰۵۵	۰/۱۸۳	۵/۷۷۹	۰/۰۰۱	۰/۶۹
۲۳. عدم اجماع رهبران نهادهای مدنی در خصوص مفاهیم بنیادین و محوری سیاسی	ضعف	۰/۷۳۸	۰/۱۵۷	۴/۷۱۴	۰/۰۰۱	۰/۵۴۲
۲۴. ناکارآمدی عمومی نخبگان سیاسی	ضعف	۰/۷۹۴	۰/۱۶۸	۴/۷۳۴	۰/۰۰۱	۰/۵۴۴
۲۶. بی‌توجهی عمومی به منافع جمعی	ضعف	۰/۹۴۵	۰/۱۸	۵/۲۶۳	۰/۰۰۱	۰/۶۱۶
۲۷. رواج تقدیرگرایی در میان عامه مردم	ضعف	۰/۹۳۵	۰/۱۷۹	۵/۲۰۸	۰/۰۰۱	۰/۶۰۸
۲۸. رواج شخصیت‌پرستی در میان مردم	ضعف	۰/۸۹۵	۰/۱۹	۴/۷۰۵	۰/۰۰۱	۰/۵۴

جدول ۵: شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

تفسیر	ملاک	میزان	شاخص برازش	
برازش مطلوب	کمتر از ۵	۴/۷۳	DF/CMIN	مطلق
غیرقابل قبول	بیشتر از ۰/۰۵	۰/۰۰۱	χ^2 p-value	
برازش مطلوب	بیش از ۰/۹۰	۰/۹۴	شاخص نیکویی برازش (GFI)	تطبیقی
برازش مطلوب	بیش از ۰/۹۰	۰/۹۲	شاخص توکر- لویس (TLI)	
برازش مطلوب	بیش از ۰/۹۰	۰/۹۳	شاخص برازش تطبیقی (CFI)	مقتصد
برازش مطلوب	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۶۸	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)	
برازش مطلوب	بیشتر از ۰/۵	۰/۵۵	شاخص برازش مقتصد هنجار شده (PNFI)	

۴-۱. بررسی میانگین گویه‌های مربوط به نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

جهت بررسی میانگین گویه‌های مربوط به نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی، از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. نمرات بین ۱ تا ۱۰ هستند. بنابراین مقدار آزمون برابر ۵/۵ که میزان متوسط متغیر است در نظر گرفته شده است. اگر میانگین متغیر بیشتر از ۵/۵ باشد نشان‌دهنده وضعیت بهتر است.

نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در جدول ۶ ارائه شده است. با توجه به نتایج موجود در جدول، میانگین تمام گویه‌های مربوط به ضعف‌های توسعه جامعه مدنی (به غیر از رواج پنهان‌کاری در رفتارها و تصمیم‌گیری‌های حاکمان و رواج رفتارهای دوگانه در میان مردم) به‌طور معنی‌داری بالاتر از حد متوسط است (میانگین بیشتر از ۳ و سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ است).

میزان رواج پنهان‌کاری در رفتارها و تصمیم‌گیری‌های حاکمان و رواج رفتارهای دوگانه در میان مردم در حد متوسط است (سطح معنی‌داری بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است).

جدول ۶: نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی میانگین گویه‌های مربوط به نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

مقدار آزمون = ۵/۵							متغیر
میانگین اختلاف متغیر با مقدار آزمون	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	t	میانگین انحراف معیار	تعداد		
۱/۹۸	۰/۰۰۱	۹۱	۸/۲۷	۲/۲۹	۷/۴۸	۹۲	۱. رواج آمریت و استبداد در رفتار حاکمان
۱/۲۲	۰/۰۰۱	۹۱	۵/۰۲	۲/۳۳	۶/۷۲	۹۲	۲. وجود فرهنگ تابعیت در مردم
۱/۹۰	۰/۰۰۱	۹۱	۷/۸۶	۲/۳۲	۷/۴۰	۹۲	۳. برخورداری از روحیه چاپلوسی در مردم
۱/۹۲	۰/۰۰۱	۹۱	۷/۲۲	۲/۵۶	۷/۴۲	۹۲	۵. خوگرفتن مردم به رابطه مداری به جای ضابطه مداری
۱/۵۸	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۳۷	۲/۳۷	۷/۰۸	۹۲	۶. تمایل حاکمیت به تمرکزگرایی
۱/۶۴	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۹۰	۲/۲۸	۷/۱۴	۹۲	۷. تمایل به حفظ فاصله با قدرت در میان مردم
۱/۲۷	۰/۰۰۱	۹۱	۵/۰۴	۲/۴۲	۶/۷۷	۹۲	۸. بی‌ثباتی سیاسی دائمی در طول تاریخ
۱/۸۴	۰/۰۰۱	۹۱	۸/۵۷	۲/۰۶	۷/۳۴	۹۲	۹. فقدان امنیت اجتماعی و سیاسی پایدار
۰/۷۱	۰/۰۱۸	۹۱	۲/۴۰	۲/۸۲	۶/۲۱	۹۲	۱۰. بروز فسادهای دائمی در سیاستمداران و حاکمان
۰/۳۳	۰/۲۶۷	۹۱	۱/۱۲	۲/۸۰	۵/۸۳	۹۲	۱۱. رواج پنهان‌کاری در رفتارها و تصمیم‌گیری‌های حاکمان
۰/۵۰	۰/۰۸۹	۹۱	۱/۷۲	۲/۷۹	۶/۰۰	۹۲	۱۲. رواج رفتارهای دوگانه در میان مردم
۲/۴۸	۰/۰۰۱	۹۱	۱۰/۱۸	۲/۳۴	۷/۹۸	۹۲	۱۳. رواج دروغ‌گویی در میان مردم
۲/۱۰	۰/۰۰۱	۹۱	۷/۷۶	۲/۵۹	۷/۶۰	۹۲	۱۴. عدم رعایت کامل حقوق شهروندی توسط حاکمان

مقدار آزمون = ۵/۵							متغیر
میانگین اختلاف متغیر با مقدار آزمون	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۱/۲۷	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۸۵	۱/۷۸	۶/۷۷	۹۲	۱۵. عدم رواج تساهل و مدارا در میان مردم و حاکمان
۰/۶۷	۰/۰۰۴	۹۱	۲/۹۸	۲/۱۷	۶/۱۷	۹۲	۱۶. مشارکت سیاسی و اجتماعی پایین مردم
۱/۹۱	۰/۰۰۱	۹۱	۸/۳۸	۲/۱۹	۷/۴۱	۹۲	۱۷. رواج بدبینی متقابل در میان مردم و حاکمان نسبت به هم
۱/۷۵	۰/۰۰۱	۹۱	۷/۲۲	۲/۳۲	۷/۲۵	۹۲	۱۸. رواج نظام سلسله‌مراتبی مبتنی بر پدرسالاری در میان مردم و حاکمان
۱/۹۶	۰/۰۰۱	۹۱	۸/۴۱	۲/۲۳	۷/۴۶	۹۲	۱۹. رواج خویشاوندگرایی در میان مردم و حاکمان
۱/۵۵	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۷۹	۲/۲۰	۷/۰۵	۹۲	۲۰. رواج احساس ناامنی در میان مردم
۱/۶۹	۰/۰۰۱	۹۱	۷/۲۷	۲/۲۲	۷/۱۸	۹۲	۲۲. غالب بودن وجه ارزشی و احساسی امور بر وجه عقلانی آن‌ها
۱/۳۶	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۵۸	۱/۹۸	۶/۸۶	۹۲	۲۳. عدم اجماع رهبران نهادهای مدنی در خصوص مفاهیم بنیادین و محوری سیاسی
۱/۰۰	۰/۰۰۱	۹۱	۴/۵۲	۲/۱۲	۶/۵۰	۹۲	۲۴. ناکارآمدی عمومی نخبگان سیاسی
۱/۶۱	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۹۲	۲/۲۳	۷/۱۱	۹۲	۲۶. بی‌توجهی عمومی به منافع جمعی
۱/۱۰	۰/۰۰۱	۹۱	۴/۷۱	۲/۲۳	۶/۶۰	۹۲	۲۷. رواج تقدیرگرایی در میان عامه مردم
۱/۶۷	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۶۷	۲/۴۱	۷/۱۷	۹۲	۲۸. رواج شخصیت‌پرستی در میان مردم

۴-۲. اولویت‌بندی اهمیت گویه‌های مربوط به نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

برای اولویت‌بندی اهمیت گویه‌های مربوط به نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی از آزمون فریدمن استفاده شد. میانگین و میانگین رتبه‌های هر یک از گویه‌ها محاسبه شد. گویه‌ای که کمترین اهمیت را داشته باشد دارای کمترین رتبه است. مقدار χ^2 دو برابر $189/72$ ، درجه آزادی برابر 24 و سطح معنی‌داری $0/001$ است. چون سطح معنی‌داری کمتر از $0/05$ است نتیجه گرفته می‌شود که بین میانگین رتبه‌های گویه‌های مربوط به ضعف‌های توسعه جامعه مدنی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. گویه‌های مربوط به ضعف‌های توسعه جامعه مدنی از لحاظ اهمیت، به ترتیب از زیاد به کم در جدول شماره (۷)، آورده شده است. مهم‌ترین نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی عبارت‌اند از:

- ❖ رواج دروغ‌گویی در میان مردم؛
- ❖ عدم رعایت کامل حقوق شهروندی توسط حاکمان؛
- ❖ رواج آمریت و استبداد در رفتار حاکمان؛
- ❖ خوگرفتن مردم به رابطه مداری به‌جای ضابطه مداری؛
- ❖ رواج بدبینی متقابل در میان مردم و حاکمان نسبت به هم؛
- ❖ تمایل به حفظ فاصله با قدرت در میان مردم؛
- ❖ برخورداری از روحیه چاپلوسی در مردم؛
- ❖ رواج خویشاوندگرایی در میان مردم و حاکمان؛
- ❖ فقدان امنیت اجتماعی و سیاسی پایدار؛
- ❖ رواج شخصیت‌پرستی در میان مردم.

جدول ۷: نتایج آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی اهمیت گویه‌های مربوط به نقاط ضعف فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

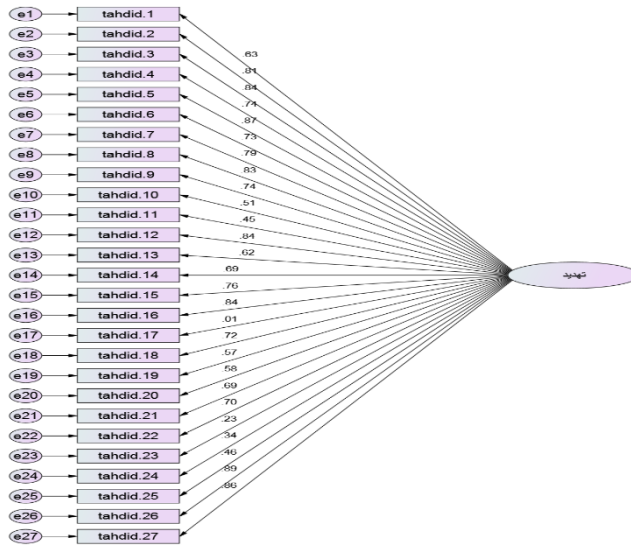
نماد	تعداد	میانگین	میانگین رتبه	مقدار خیدو	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۱۳. رواج دروغ‌گویی در میان مردم	۹۲	۷/۹۸	۱۷/۳۶	۱۸۹/۷۲۴	۲۴	۰/۰۰۱
۱۴. عدم رعایت کامل حقوق شهروندی توسط حاکمان	۹۲	۷/۶	۱۵/۶۳			
۱. رواج آمریت و استبداد در رفتار حاکمان	۹۲	۷/۴۸	۱۵/۲۳			
۵. خوگرفتن مردم به رابطه مداری به جای ضابطه مداری	۹۲	۷/۴۲	۱۴/۸۵			
۱۷. رواج بدبینی متقابل در میان مردم و حاکمان نسبت به هم	۹۲	۷/۴۱	۱۴/۸۳			
۷. تمایل به حفظ فاصله با قدرت در میان مردم	۹۲	۷/۱۴	۱۴/۷۴			
۳. برخورداری از روحیه چاپلوسی در مردم	۹۲	۷/۴	۱۴/۵۵			
۱۹. رواج خویشاوندگرایی در میان مردم و حاکمان	۹۲	۷/۴۶	۱۴/۵۴			
۹. فقدان امنیت اجتماعی و سیاسی پایدار	۹۲	۷/۳۴	۱۴/۱۹			
۲۸. رواج شخصیت‌پرستی در میان مردم	۹۲	۷/۱۷	۱۴/۱			
۲۲. غالب بودن وجه ارزشی و احساسی امور بر وجه عقلانی آنها	۹۲	۷/۱۸	۱۳/۴۶			
۱۸. رواج نظام سلسله‌مراتبی مبتنی بر پدرسالاری در میان مردم و حاکمان	۹۲	۷/۲۵	۱۳/۱۶			
۶. تمایل حاکمیت به تمرکزگرایی	۹۲	۷/۰۸	۱۳/۱۵			
۲۶. بی‌توجهی عمومی به منافع جمعی	۹۲	۷/۱۱	۱۲/۸۴			

نماد	تعداد	میانگین رتبه	میانگین رتبه	مقدار خرد	درجه آزادی	سطح معنی داری
۲۰. رواج احساس ناامنی در میان مردم	۹۲	۷/۰۵	۱۲/۴			
۲۳. عدم اجماع رهبران نهادهای مدنی در خصوص مفاهیم بنیادین و محوری سیاسی	۹۲	۶/۸۶	۱۲/۳۹			
۲. وجود فرهنگ تابعیت در مردم	۹۲	۶/۷۲	۱۲/۱۵			
۸. بی‌ثباتی سیاسی دائمی در طول تاریخ	۹۲	۶/۷۷	۱۱/۹۵			
۱۵. عدم رواج تساهل و مدارا در میان مردم و حاکمان	۹۲	۶/۷۷	۱۱/۷۱			
۱۰. بروز فسادهای دائمی در سیاستمداران و حاکمان	۹۲	۶/۲۱	۱۱/۵۳			
۲۴. ناکارآمدی عمومی نخبگان سیاسی	۹۲	۶/۵	۱۱/۲۵			
۲۷. رواج تقدیرگرایی در میان عامه مردم	۹۲	۶/۶	۱۰/۵۴			
۱۲. رواج رفتارهای دوگانه در میان مردم	۹۲	۶	۹/۸			
۱۶. مشارکت سیاسی و اجتماعی پایین مردم	۹۲	۶/۱۷	۹/۴۹			
۱۱. رواج پنهان کاری در رفتارها و تصمیم‌گیری‌های حاکمان	۹۲	۵/۸۳	۹/۱۸			

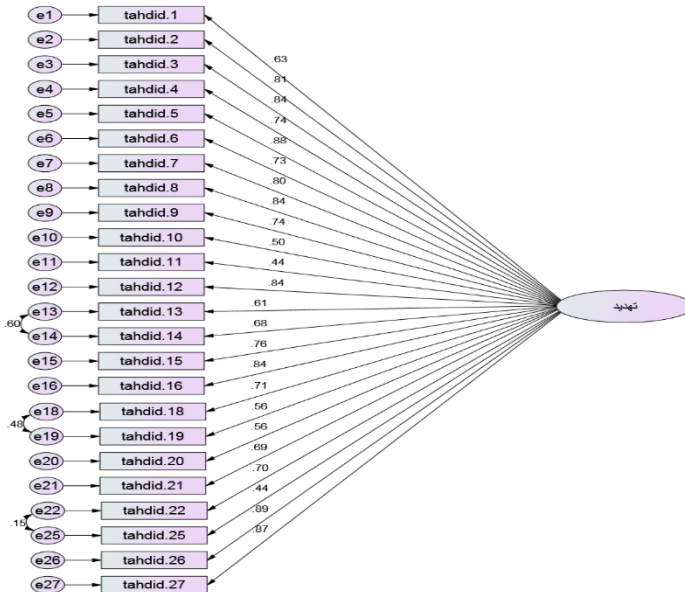
۳-۴. تحلیل عاملی تأییدی تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی و مدل اندازه‌گیری آن

جهت بررسی روایی سازه و مدل اندازه‌گیری تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده گردید. تهدیدها شامل ۲۷ گویه است. نتایج به‌دست‌آمده در شکل شماره ۳ ارائه شده است. با توجه به شکل، ملاحظه می‌شود که بار عاملی به‌دست‌آمده برای گویه‌های شماره ۱۷ (رواج مردسالاری در میان مردم و حاکمان)، ۲۳ (اعتقاد مردم به منجی) و ۲۴ (تأثیرپذیری زیاد مردم از کاریزما) کمتر از ۰/۴ است و بایستی از مدل حذف شوند. گویه‌های مذکور حذف شده و دوباره تحلیل عاملی تأییدی تکرار شد. نتایج در شکل شماره ۴ و جدول شماره ۸ آورده شده است. براساس نتایج جدول، بارهای عاملی تمام گویه‌ها بزرگ‌تر از ۰/۴ بوده و از اعتبار کافی برای حفظ شدن در مدل اندازه‌گیری برخوردار هستند. همچنین بار عاملی تمام گویه‌ها در سطح احتمال ۹۵ درصد معنی‌دار هستند.

همچنین نتایج برازش مدل در جدول ۹ ارائه شده است. سطح معنی‌داری آماره χ^2 دو برابر ۰/۰۰۱ است که با توجه به ملاک در نظر گرفته شده (بزرگ‌تر از ۰/۰۵) قابل قبول نیست. مقدار شاخص نسبت بحرانی به درجه آزادی (DF/CMIN) برابر با ۴/۷۷، شاخص نیکویی برازش (GFI) ۰/۸۷، شاخص توکر-لویس (TLI) ۰/۹۳، شاخص برازش تطبیقی (CFI) ۰/۹۰، شاخص برازش مقتصد هنجار شده (PNFI) ۰/۵۸ و مقدار ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) نیز ۰/۰۷۷ است. همه این شاخص‌ها در محدوده برازش مطلوب قرار داشته و یا اختلاف اندکی با ملاک در نظر گرفته شده دارند. از همین رو می‌توان نتیجه گرفت که مدل اندازه‌گیری تهدیدهای توسعه جامعه مدنی دارای برازش مطلوب بوده و از روایی سازه لازم برخوردار است.

شکل ۳: بارهای عاملی گویه‌های مربوط به تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

شکل ۴: بارهای عاملی گویه‌های مربوط به تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی پس از حذف گویه‌های ضعیف

جدول ۸: بارهای عاملی گویه‌های مربوط به تهدیدهای فرهنگی سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی پس از حذف گویه‌های ضعیف

ضریب برآورد شده استاندارد (بار عاملی)	سطح معنی‌داری	نسبت بحرانی	خطای معیار برآورد	ضریب برآورد شده	شاخص	گویه
۰/۶۳۱	۰/۰۰۱			۱	تهدید	۱. وجود و فعالیت گروه‌های فشار در ادوار تاریخی مختلف
۰/۸۱۴	۰/۰۰۱	۶/۶۱	۰/۱۹۱	۱/۲۵۹	تهدید	۲. برخورداری از روحیه اقتدارگرایی حاکمان
۰/۸۴۴	۰/۰۰۱	۶/۷۸۹	۰/۱۶۶	۱/۱۲۸	تهدید	۳. وجود فساد سیاسی
۰/۷۳۸	۰/۰۰۱	۶/۱۳۸	۰/۱۶۸	۱/۰۳۲	تهدید	۴. بی‌ثباتی سیاسی
۰/۸۷۶	۰/۰۰۱	۶/۹۷۷	۰/۱۵۱	۱/۰۵	تهدید	۵. استبدادی بودن فرهنگ سیاسی
۰/۷۳۳	۰/۰۰۱	۶/۱۰۵	۰/۱۸۱	۱/۱۰۵	تهدید	۶. قداست حاکمان
۰/۷۹۹	۰/۰۰۱	۶/۵۲	۰/۱۷۲	۱/۱۱۸	تهدید	۷. فردگرایی منفی و فردمحور بودن اکثر تصمیمات مهم سیاسی
۰/۸۳۶	۰/۰۰۱	۶/۷۴۴	۰/۱۶۶	۱/۱۱۹	تهدید	۸. رواج روحیه مطلق‌گرایی در میان مردم و حاکمان
۰/۷۳۹	۰/۰۰۱	۶/۱۴۱	۰/۱۶۱	۰/۹۸۹	تهدید	۹. رواج فرهنگ خشونت در میان مردم و حاکمان
۰/۴۹۶	۰/۰۰۱	۴/۳۹۲	۰/۱۷۱	۰/۷۵	تهدید	۱۰. رواج دیرینه فرهنگ عشیره‌ای در نظام سیاسی
۰/۴۴۳	۰/۰۰۱	۳/۹۶۸	۰/۱۸۴	۰/۷۲۹	تهدید	۱۱. سیاست‌گریزی مردم
۰/۸۴۳	۰/۰۰۱	۶/۷۸۴	۰/۱۴۴	۰/۹۷۶	تهدید	۱۲. رواج روحیه جزم‌گرایی و مطلق‌باوری در میان مردم و حاکمان
۰/۶۰۹	۰/۰۰۱	۵/۲۵۱	۰/۱۷۱	۰/۸۹۹	تهدید	۱۳. بی‌اعتمادی سیاسی مردم به حاکمان
۰/۶۷۹	۰/۰۰۱	۵/۷۴۳	۰/۱۶۳	۰/۹۳۵	تهدید	۱۴. رواج توهم توطئه در میان مردم و حاکمان

گویه	شاخص	ضریب برآورد شده	خطای معیار برآورد	نسبت بحرانی	سطح معنی داری	ضریب برآورد شده (استاندارد بار عاملی)
۱۵. رواج خرافه پرستی در میان مردم	تهدید	۱/۰۴۷	۰/۱۶۷	۶/۲۷۴	۰/۰۰۱	۰/۷۶
۱۶. رواج عوام زدگی فکری و سیاسی در میان مردم	تهدید	۱/۱۵۲	۰/۱۷۱	۶/۷۵۴	۰/۰۰۱	۰/۸۳۸
۱۸. رواج نقل به جای عقل در مباحث فکری مهم در میان مردم	تهدید	۱/۱۱۶	۰/۱۸۷	۵/۹۷۱	۰/۰۰۱	۰/۷۱۳
۱۹. رواج سنت پرستی و مقابله با نوآوری در میان مردم	تهدید	۰/۷۶	۰/۱۵۶	۴/۸۷۳	۰/۰۰۱	۰/۵۵۸
۲۰. رواج تجمل پرستی و مصرف گرایی در میان مردم	تهدید	۰/۷۴۷	۰/۱۵۲	۴/۹۰۸	۰/۰۰۱	۰/۵۶۳
۲۱. بی سوادى و کم سوادى و عدم برخورداری از توان تجزیه و تحلیل های علمی از سوی مردم	تهدید	۰/۹۳	۰/۱۵۹	۵/۸۳۴	۰/۰۰۱	۰/۶۹۳
۲۲. ضعف اعتماد سیاسی در میان خود مردم نسبت به یکدیگر	تهدید	۰/۷۸۹	۰/۱۳۴	۵/۹	۰/۰۰۱	۰/۷۰۲
۲۵. رواج اصل و نسب گرایی	تهدید	۰/۷۱۵	۰/۱۸۱	۳/۹۴۵	۰/۰۰۱	۰/۴۴
۲۶. عدم تحمل نظرات مخالفان سیاسی	تهدید	۱/۰۲۹	۰/۱۴۶	۷/۰۳۷	۰/۰۰۱	۰/۸۸۷
۲۷. رواج روحیه انحصار طلبی در قدرت در میان مردم و حاکمان	تهدید	۱/۲۵۵	۰/۱۸۱	۶/۹۳۳	۰/۰۰۱	۰/۸۶۸

جدول ۹: شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

شاخص برازش	میزان	ملاک	تفسیر
DF/CMIN	۴/۷۶	کمتر از ۵	برازش مطلوب
χ^2 p-value x	۰/۰۰۱	بیشتر از ۰/۰۵	غیرقابل قبول
شاخص نیکویی برازش (GFI)	۰/۸۶	بیش از ۰/۹۰	قابل قبول
شاخص توکر- لویس (TLI)	۰/۹۲	بیش از ۰/۹۰	برازش مطلوب
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	۰/۹۰	بیش از ۰/۹۰	برازش مطلوب
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)	۰/۰۷۶	کمتر از ۰/۰۸	برازش مطلوب
شاخص برازش مقتصد هنجار شده (PNFI)	۰/۵۷	بیشتر از ۰/۵	برازش مطلوب

۴-۴. بررسی میانگین گویه‌های مربوط به تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

جهت بررسی میانگین گویه‌های مربوط به تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی، از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. نمرات بین ۱ تا ۱۰ هستند. بنابراین مقدار آزمون برابر ۵/۵ که میزان متوسط متغیر است در نظر گرفته شده است. اگر میانگین متغیر بیشتر از ۵/۵ باشد نشان‌دهنده وضعیت بهتر است. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در جدول ۴-۱۷ ارائه شده است. با توجه به جدول ملاحظه می‌شود که میزان تمام گویه‌های مربوط به تهدیدهای توسعه جامعه مدنی به‌طور معنی‌داری بالاتر از حد متوسط است (میانگین بیشتر از ۳ و سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ است).

جدول ۱۰: نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی میزان گویه‌های مربوط به تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

مقدار آزمون = ۵/۵							متغیر
میانگین اختلاف متغیر با مقدار آزمون	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۱/۶۹	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۱۲	۲/۶۴	۷/۱۸	۹۲	۱. وجود و فعالیت گروه‌های فشار در ادوار تاریخی مختلف

مقدار آزمون = ۵/۵							متغیر
میانگین اختلاف متغیر با مقدار آزمون	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۲/۳۶	۰/۰۰۱	۹۱	۸/۷۷	۲/۵۸	۷/۸۶	۹۲	۲. برخورداری از روحیه اقتدارگرایی حاکمان
۲/۸۷	۰/۰۰۱	۹۱	۱۲/۳۶	۲/۲۳	۸/۳۷	۹۲	۳. وجود فساد سیاسی
۲/۳۳	۰/۰۰۱	۹۱	۹/۵۸	۲/۳۳	۷/۸۳	۹۲	۴. بی‌ثباتی سیاسی
۲/۳۶	۰/۰۰۱	۹۱	۱۱/۳۳	۲/۰۰	۷/۸۶	۹۲	۵. استبدادی بودن فرهنگ سیاسی
۱/۵۰	۰/۰۰۱	۹۱	۵/۷۳	۲/۵۱	۷/۰۰	۹۲	۶. قداست حاکمان
۲/۵۱	۰/۰۰۱	۹۱	۱۰/۳۳	۲/۳۳	۸/۰۱	۹۲	۷. فردگرایی منفی و فردمحور بودن اکثر تصمیمات مهم سیاسی
۲/۳۰	۰/۰۰۱	۹۱	۹/۹۱	۲/۲۳	۷/۸۰	۹۲	۸. رواج روحیه مطلق‌گرایی در میان مردم و حاکمان
۱/۸۳	۰/۰۰۱	۹۱	۷/۸۶	۲/۲۳	۷/۳۳	۹۲	۹. رواج فرهنگ خشونت در میان مردم و حاکمان
۰/۸۴	۰/۰۰۲	۹۱	۳/۱۸	۲/۵۲	۶/۳۴	۹۲	۱۰. رواج دیرینه فرهنگ عشیره‌ای در نظام سیاسی
۱/۱۵	۰/۰۰۱	۹۱	۴/۰۳	۲/۷۴	۶/۶۵	۹۲	۱۱. سیاست‌گریزی مردم
۱/۹۴	۰/۰۰۱	۹۱	۹/۶۲	۱/۹۳	۷/۴۳	۹۲	۱۲. رواج روحیه جزم‌گرایی و مطلق‌باوری در میان مردم و حاکمان
۲/۴۶	۰/۰۰۱	۹۱	۹/۵۹	۲/۴۶	۷/۹۶	۹۲	۱۳. بی‌اعتمادی سیاسی مردم به حاکمان
۱/۹۸	۰/۰۰۱	۹۱	۸/۲۷	۲/۲۹	۷/۴۸	۹۲	۱۴. رواج توهم توطئه در میان مردم و حاکمان
۱/۴۴	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۰۰	۲/۳۰	۶/۹۳	۹۲	۱۵. رواج خرافه‌پرستی در میان مردم
۱/۹۰	۰/۰۰۱	۹۱	۷/۹۶	۲/۲۹	۷/۴۰	۹۲	۱۶. رواج عوام‌زدگی فکری و سیاسی در میان مردم
۱/۹۲	۰/۰۰۱	۹۱	۷/۰۸	۲/۶۱	۷/۴۲	۹۲	۱۸. رواج نقل به‌جای عقل در مباحث فکری مهم در میان

مقدار آزمون = ۵/۵							متغیر
میانگین اختلاف متغیر با مقدار آزمون	سطح معنی داری	درجه آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
							مردم
۱/۶۲	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۸۵	۲/۲۷	۷/۱۲	۹۲	۱۹. رواج سنت پرستی و مقابله با نوآوری در میان مردم
۱/۹۵	۰/۰۰۱	۹۱	۸/۴۴	۲/۲۱	۷/۴۵	۹۲	۲۰. رواج تجمل پرستی و مصرف گرایی در میان مردم
۱/۵۱	۰/۰۰۱	۹۱	۶/۴۸	۲/۲۴	۷/۰۱	۹۲	۲۱. بی سواد و کم سواد و عدم برخورداری از توان تجزیه و تحلیل های علمی از سوی مردم
۲/۰۵	۰/۰۰۱	۹۱	۱۰/۵۳	۱/۸۷	۷/۵۵	۹۲	۲۲. ضعف اعتماد سیاسی در میان خود مردم نسبت به یکدیگر
۰/۵۷	۰/۰۴۸	۹۱	۲/۰۰	۲/۷۱	۶/۰۷	۹۲	۲۵. رواج اصل و نسب گرایی
۲/۷۰	۰/۰۰۱	۹۱	۱۳/۳۷	۱/۹۳	۸/۲۰	۹۲	۲۶. عدم تحمل نظرات مخالفان سیاسی
۲/۳۸	۰/۰۰۱	۹۱	۹/۴۸	۲/۴۱	۷/۸۸	۹۲	۲۷. رواج روحیه انحصار طلبی در قدرت در میان مردم و حاکمان

۴-۵. اولویت بندی اهمیت گویه های مربوط به تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

جهت اولویت بندی اهمیت گویه های مربوط به تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی از آزمون فریدمن استفاده شد. میانگین و میانگین رتبه های هر یک از گویه ها محاسبه شده و گویه ای که کمترین اهمیت را داشته باشد دارای کمترین رتبه است. مقدار χ^2 دو برابر $۲۰۳/۳۱$ ، درجه آزادی برابر ۲۳ و سطح معنی داری ۰/۰۰۱ است. با توجه به سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵، نتیجه گرفته می شود که بین میانگین رتبه های گویه های مربوط به تهدیدهای توسعه جامعه مدنی تفاوت معنی داری وجود دارد. گویه های مربوط به تهدیدهای توسعه جامعه مدنی از

لحاظ اهمیت، به ترتیب از زیاد به کم در جدول شماره ۱۱ آورده شده است. مهم‌ترین تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی عبارت‌اند از:

- ❖ وجود فساد سیاسی؛
- ❖ عدم تحمل نظرات مخالفان سیاسی؛
- ❖ بی‌اعتمادی سیاسی مردم به حاکمان؛
- ❖ برخورداری از روحیه اقتدارگرایی حاکمان؛
- ❖ فردگرایی منفی و فردمحور بودن اکثر تصمیمات مهم سیاسی؛
- ❖ رواج روحیه انحصارطلبی در قدرت در میان مردم و حاکمان؛
- ❖ بی‌ثباتی سیاسی؛
- ❖ استبدادی بودن فرهنگ سیاسی؛
- ❖ رواج تجمل‌پرستی و مصرف‌گرایی در میان مردم؛
- ❖ رواج روحیه مطلق‌گرایی در میان مردم و حاکمان.

جدول ۱۱: نتایج آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی اهمیت گویه‌های مربوط به تهدیدهای فرهنگ سیاسی ایران در رابطه با توسعه جامعه مدنی

سطح	درجه آزادی	مقدار خی دو	میانگین رتبه	میانگین	تعداد	نماد
۱۰۰/۰	۲۳	۵۰/۱۰۰	۱۵/۹۲	۸/۳۷	۹۲	۳. وجود فساد سیاسی
			۱۵/۴۸	۸/۲	۹۲	۲۶. عدم تحمل نظرات مخالفان سیاسی
			۱۵/۳۸	۷/۹۶	۹۲	۱۳. بی‌اعتمادی سیاسی مردم به حاکمان
			۱۴/۲۹	۷/۸۶	۹۲	۲. برخورداری از روحیه اقتدارگرایی حاکمان
			۱۴/۲۹	۸/۰۱	۹۲	۷. فردگرایی منفی و فردمحور بودن اکثر تصمیمات مهم سیاسی
			۱۴/۲۳	۷/۸۸	۹۲	۲۷. رواج روحیه انحصارطلبی در قدرت در میان مردم و حاکمان
			۱۳/۷	۷/۸۳	۹۲	۴. بی‌ثباتی سیاسی
			۱۳/۵۴	۷/۸۶	۹۲	۵. استبدادی بودن فرهنگ سیاسی
			۱۳/۳۵	۷/۴۵	۹۲	۲۰. رواج تجمل‌پرستی و مصرف‌گرایی در میان مردم
			۱۳/۲۷	۷/۸	۹۲	۸. رواج روحیه مطلق‌گرایی در میان مردم و حاکمان

نماد	تعداد	میانگین	میانگین رتبه	مقدار خي دو	درجه آزادی	سطح
۱۴. رواج توهم توطئه در میان مردم و حاکمان	۹۲	۷/۴۸	۱۲/۹۱			
۲۲. ضعف اعتماد سیاسی در میان خود مردم نسبت به یکدیگر	۹۲	۷/۵۵	۱۲/۷۷			
۱۸. رواج نقل به جای عقل در مباحث فکری مهم در میان مردم	۹۲	۷/۴۲	۱۲/۴۳			
۱۶. رواج عوام‌زدگی فکری و سیاسی در میان مردم	۹۲	۷/۴	۱۲/۰۷			
۱. وجود و فعالیت گروه‌های فشار در ادوار تاریخی مختلف	۹۲	۷/۱۸	۱۱/۹۶			
۹. رواج فرهنگ خشونت در میان مردم و حاکمان	۹۲	۷/۳۳	۱۱/۶۱			
۱۲. رواج روحیه جزم‌گرایی و مطلق‌باوری در میان مردم و حاکمان	۹۲	۷/۴۳	۱۱/۵۸			
۶. قداست حاکمان	۹۲	۷	۱۰/۹۹			
۱۱. سیاست‌گریزی مردم	۹۲	۶/۶۵	۱۰/۹۳			
۱۹. رواج سنت‌پرستی و مقابله با نوآوری در میان مردم	۹۲	۷/۱۲	۱۰/۹۲			
۲۱. بی‌سوادی و کم‌سوادی و عدم برخورداری از توان تجزیه و تحلیل‌های علمی از سوی مردم	۹۲	۷/۰۱	۱۰/۸۴			
۱۵. رواج خرافه‌پرستی در میان مردم	۹۲	۶/۹۳	۱۰/۳۲			
۱۰. رواج دیرینه فرهنگ عشیره‌ای در نظام سیاسی	۹۲	۶/۳۴	۸/۹۶			
۲۵. رواج اصل و نسب‌گرایی	۹۲	۶/۰۷	۸/۲۶			

۴-۶. تعیین استراتژی توسعه جامعه مدنی

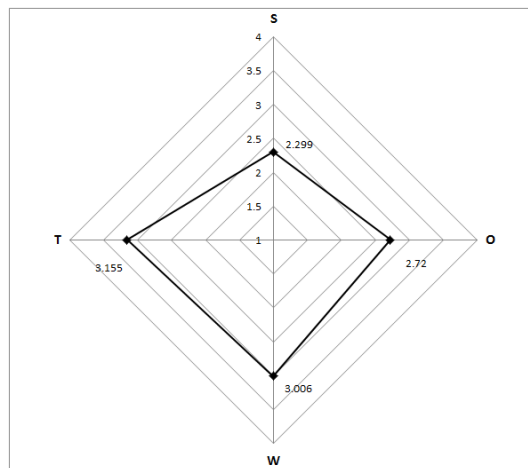
در پژوهش حاضر تعیین استراتژی با استفاده از دو روش محاسبه و ترسیم شده است. روش اول براساس نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید؛ و روش دوم براساس ماتریس عوامل داخلی و خارجی است.

روش اول:

در این روش برای هر یک از نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید یک وزن نهایی محاسبه شده و این وزن‌ها در نمودار عنکبوتی ترسیم می‌شود. در تفسیر این نمودار یک استراتژی به‌عنوان استراتژی غالب است ولی سایر استراتژی‌ها هم به نسبت کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ضریب اولیه، مجموع نمرات خامی هستند که پاسخ‌گویان به هر سؤال اختصاص داده‌اند. ضریب ثانویه از تقسیم ضریب اولیه هر سؤال بر مجموع ضریب اولیه به‌دست‌آمده است. رتبه، اهمیت هر سؤال از ۱ تا ۴ است. ضریب نهایی، حاصل ضرب ضریب ثانویه و رتبه است. مجموع ضریب نهایی که عددی بین ۱ تا ۴ است به‌عنوان وزن نهایی لحاظ شده است.

براساس نتایج به‌دست‌آمده ملاحظه می‌شود که استراتژی توسعه جامعه مدنی به استراتژی تدافعی (WT) نزدیک است. استراتژی تدافعی (WT) برای سازمان‌های ضعیف مورد استفاده قرار می‌گیرد و عمده هدف آن کاهش نقاط ضعف و پرهیز از تهدیدها است.

شکل ۵: ماتریس ارزیابی مدل SWOT براساس نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

پژوهش حاضر با هدف تبیین موانع فرهنگ سیاسی شکل‌گیری و توسعه جامعه مدنی در ایران معاصر انجام شد. برخلاف رویکردهایی که صرفاً به ضعف نهادهای رسمی یا محدودیت‌های حقوقی می‌پردازند، این مطالعه بر این اصل استوار است که فرهنگ سیاسی، به‌مثابه بافت عمیق‌ترین لایه‌های ذهنیت جمعی، نقش تعیین‌کننده‌ای در تسهیل یا مسدود کردن راه جامعه مدنی دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که فرهنگ سیاسی ایران در دوره معاصر، نه‌تنها زمینه‌ساز جامعه مدنی نبوده، بلکه به‌صورت ساختاریافته‌ای، موانعی پایدار در برابر آن ایجاد کرده است. این موانع، ریشه در تجربه‌های تاریخی طولانی‌مدت مردم ایران با نظام‌های سیاسی خودکامه، ناپایدار و غیرشفاف دارند و در طول زمان، به‌عنوان مؤلفه‌هایی از هویت سیاسی ملی تثبیت شده‌اند.

یکی از مهم‌ترین این موانع، بی‌اعتمادی سیاسی ساختاری است که نه به‌عنوان یک وضعیت گذرا، بلکه به‌عنوان یک الگوی رفتاری و ذهنی پایدار در روابط بین شهروندان و قدرت شکل گرفته است. این بی‌اعتمادی، محصول قرن‌ها تجربه با حکومت‌هایی بوده که مشروعیت خود را بر پایه خشونت، ترس و انحصار قدرت استوار کرده‌اند. در چنین فضایی، هیچ مکانیسم قانونی برای تغییر مسالمت‌آمیز حکومت وجود نداشته و تنها راه تغییر، از میان برداشتن فرد حاکم بوده است. این واقعیت تاریخی، نه‌تنها در سطح رفتار، بلکه در سطح باورهای عمیق جمعی، منجر به شکل‌گیری نگرشی شده که در آن، هرگونه نزدیکی به قدرت همراه با خطر و هرگونه اعتماد به آن، نشانه‌ای از ساده‌لوحی تلقی می‌شود. در نتیجه شهروندان تمایل دارند از مشارکت فعال در امور عمومی فاصله بگیرند و به‌جای آن به حالتی منفعلانه و دفاعی روی آورند. این منفعل‌ماندن نه ناشی از بی‌تفاوتی، بلکه نتیجه‌ای منطقی از محاسبه‌های امنیتی در فضایی است که مشارکت همواره با ریسک همراه بوده است.

درعین‌حال فرهنگ سیاسی ایران تحت تأثیر الگوی کاریزماتیک رهبری قرار داشته است. این الگو ریشه در ناامنی‌های تاریخی، فقر ساختاری نهادهای میانجی و باورهای دینی-مذهبی خاصی دارد که امید به ظهور «منجی» را تقویت کرده‌اند. در این فرهنگ، تمرکز بر فردی کاریزماتیک به‌عنوان پادشاه که با قدرتی فراتر از قانون، بتواند نظم را برقرار کند و عدالت را بازگرداند، چنین ذهنیتی، نه‌تنها نهادهای مدنی را تضعیف می‌کند بلکه هرگونه مشارکت جمعی و فرایندی را بی‌ثمر و بی‌حاصل می‌داند. براساس این دیدگاه شایستگی، قانون و فرایند دموکراتیک جای خود را به کاریزما و قدرت

ماوراء طبیعی می‌دهند. در نتیجه جامعه به‌جای ساختن نهادهای پایدار، همواره در انتظار ظهور فردی استثنایی است که بتواند مشکلات را با یک ضربه حل کند. این گرایش، روحیه شخصیت‌پرستی، چاپلوسی و خویشاوندگرایی را تقویت کرده و مانع از شکل‌گیری فضایی مبتنی بر شایستگی، شفافیت و مسئولیت‌پذیری شده است.

علاوه بر این، فرهنگ رابطه‌مداری به‌جای ضابطه‌مداری، یکی دیگر از موانع بنیادین توسعه جامعه مدنی در ایران است. در این فرهنگ دسترسی به خدمات و حقوق و فرصت‌ها نه براساس شایستگی، بلکه براساس شبکه‌های شخصی و روابط غیررسمی تعیین می‌شود. این الگو نه‌تنها اعتماد عمومی را تضعیف می‌کند بلکه هرگونه تلاش برای ایجاد نظام‌های شفاف و عادلانه را بی‌ثمر می‌سازد. شهروندان به‌جای اتکا به قانون، به دنبال ایجاد رابطه با افراد قدرتمند هستند. این رفتار که در ظاهر راه‌حلی برای عبور از بوروکراسی ناکارآمد است در درازمدت خود به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تداوم ناکارآمدی و فساد عمل می‌کند. در چنین فضایی هیچ انگیزه‌ای برای مشارکت در فضای عمومی وجود ندارد چراکه هر فرد می‌داند که تنها راه موفقیت، خارج از این فضا و در حاشیه‌های آن است.

در کنار این موانع درونی، فرهنگ سیاسی اقتدارگرا که توسط نظام‌های حاکم در طول تاریخ تقویت شده، فضای لازم برای رشد تکثرگرایی و نقد‌سازنده را مسدود کرده است. در این فرهنگ هرگونه مخالفت یا نقد، نه به‌عنوان بخشی طبیعی از فرایند دموکراتیک، بلکه به‌عنوان تهدیدی برای ثبات و وحدت ملی تلقی می‌شود. این نگرش، نه‌تنها در سطح دولت، بلکه در سطح جامعه نیز ریشه دوانده است. طوری که بسیاری از شهروندان نیز تحمل تفاوت نظر را دشوار می‌دانند. در چنین شرایطی حتی مشارکت‌های ظاهری مانند حضور در انتخابات نیز نمی‌تواند جایگزین مشارکت مدنی واقعی شود چراکه احساس می‌شود این مشارکت‌ها در فضایی انجام می‌شوند که غیرقابلی است.

نتیجه دیگری پژوهش حاضر پیوستگی تاریخی این موانع است. اگرچه دوره‌های مختلف سیاسی ایران از اواخر قاجار تا جمهوری اسلامی از نظر ساختاری و ایدئولوژیک متفاوت بوده‌اند؛ اما همگی آن‌ها تا قبل از شکل‌گیری جمهوری اسلامی، به شکلی عمدی یا غیرعمدی، برخی از مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی استبدادی را حفظ یا تقویت کرده‌اند. نهضت مشروطه با وجود تلاش‌های جسورانه برای ایجاد مجلس و قانون اساسی نتوانست ریشه‌های عمیق فرهنگ سلطنت‌طلبی و شخصیت‌محور را از بین ببرد. در دوره رضاشاه با وجود مدرنیزاسیون ظاهری، فضای سیاسی به‌شدت متمرکز و اقتدارگرا

شد و هرگونه فعالیت مدنی مستقل سرکوب گردید. دوره محمدرضا شاه نیز با وجود رشد شهرنشینی و تحصیلات، همچنان بر رهبری کاریزماتیک و ساختارهای امنیتی متمرکز تکیه داشت. پس از انقلاب ۱۳۵۷ و با ظهور فضاهای جدید مشارکتی مانند شوراها و انتخابات، این ذهنیت‌های تاریخی کمرنگ گردید ولی با نقاط ضعفی مانند تمرکز قدرت، بی‌اعتمادی به گروه‌های مستقل، و ترجیح وفاداری به شایستگی همراه است.

این پیوستگی تاریخی نشان می‌دهد که تحول جامعه مدنی در ایران، صرفاً مسئله‌ای از تغییر نظام سیاسی نیست، بلکه نیازمند دگرگونی در ساختارهای عمیق فرهنگ سیاسی است. هر بار که تلاشی برای ایجاد فضای مدنی صورت گرفته، بدون توجه به این بافت فرهنگی، با مقاومت نامرئی اما مؤثری مواجه شده است. این مقاومت نه لزوماً از سوی دولت، بلکه از سوی خود جامعه بوده است جامعه‌ای که در طول تاریخ یاد گرفته که اتکا به نهادهای جمعی پُرسیک است و اعتماد به فرد قدرتمند، از بی‌ثباتی امن‌تر است.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که موانع توسعه جامعه مدنی در ایران صرفاً نهادی یا سیاسی نیستند بلکه فرهنگی-تاریخی هستند. این موانع در طول یک قرن گذشته از اواخر دوره قاجار و نهضت مشروطه تا دوران معاصر به صورت پیوسته‌ای تکرار و تقویت شده‌اند. نهضت مشروطه با وجود تلاش برای ایجاد نهادهای دموکراتیک نتوانست فرهنگ سیاسی ریشه‌دار استبداد را دگرگون کند. دوره پهلوی با تمرکز بر مدرنیته نهادی و بدون توجه به تحول فرهنگی، این شکاف را عمیق‌تر کرد و پس از انقلاب ۱۳۵۷ نیز با وجود ظهور و ایجاد فضاهای جدید مشارکتی، همین ذهنیت‌های تاریخی دوباره خود را به شکل‌های متفاوت نشان دادند.

بنابراین، تحول جامعه مدنی در ایران، فرایندی بلندمدت است که مستلزم تغییر در ذهنیت‌های جمعی است نه صرفاً تغییر در قوانین یا ساختارهای سیاسی. بدون درک این واقعیت‌ها هرگونه تلاش برای ایجاد و توسعه جامعه مدنی، با خلأهای متعدد و جدی فرهنگی مواجه خواهد شد. پژوهش حاضر با تمرکز بر این ابعاد فرهنگی-تاریخی تلاش کرده است تا تصویری واقع‌بینانه‌تر از موانع شکل‌گیری و توسعه جامعه مدنی در ایران ارائه دهد.

۱-۵. پیشنهادهای کاربردی در راستای تعیین راهبردهای عملی

براساس آنچه در نتیجه‌گیری پژوهش اشاره شد، پیشنهادهای زیر جهت غلبه بر ضعف‌ها و تهدیدهای موجود در فرهنگ سیاسی ایران در راستای کمک به توسعه جامعه مدنی، ارائه می‌گردد:

ترویج فرهنگ صداقت و شفافیت در روابط اجتماعی و سیاسی: با توجه به شناسایی رواج دروغ‌گویی در میان مردم به‌عنوان مهم‌ترین ضعف توسعه جامعه مدنی، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزشی و رسانه‌ای دولتی و غیردولتی برای تقویت ارزش‌های اخلاقی مانند صداقت در مدارس، دانشگاه‌ها و رسانه‌های جمعی اجرا شود. این راهبرد عملی می‌تواند از طریق کمپین‌های عمومی و نظارت بر عملکرد مسئولان، بی‌اعتمادی سیاسی را کاهش دهد و زمینه‌ای برای مشارکت بیشتر شهروندان فراهم کند.

تقویت مکانیسم‌های رعایت حقوق شهروندی توسط حاکمان: براساس نتیجه پژوهش مبنی بر عدم رعایت کامل حقوق شهروندی توسط حاکمان به‌عنوان یکی از ضعف‌های کلیدی، پیشنهاد می‌شود نهادهای نظارتی مستقل مانند کمیسیون‌های حقوق بشر داخلی تشکیل شود تا گزارش‌های سالانه از رعایت حقوق منتشر کنند. این اقدام عملی سیاسی می‌تواند با اصلاح قوانین و آموزش مدیران دولتی، استبداد و آمریت را کاهش دهد و اعتماد مردم به حاکمیت را بازسازی کند.

کاهش رابطه‌مداری و ترویج ضابطه‌مداری در اداره امور: با استناد به خوگرفتن مردم به رابطه‌مداری به‌جای ضابطه‌مداری به‌عنوان ضعف برجسته، پیشنهاد می‌شود سیاست‌های ضدفساد مانند دیجیتال‌سازی فرایندهای اداری و استخدامی اجرا شود تا شفافیت افزایش یابد. این راهبرد می‌تواند از طریق همکاری احزاب سیاسی و تشکل‌های مدنی، خویشاوندگرایی و چاپلوسی را مهار کند و جامعه را به سمت مشارکت مبتنی بر شایستگی سوق دهد.

ارتقای تحمل‌پذیری سیاسی و کاهش اقتدارگرایی: با توجه به تهدیدهایی مانند عدم تحمل نظرات مخالفان سیاسی و روحیه اقتدارگرایی حاکمان، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های گفت‌وگوی ملی بین احزاب مخالف و حاکمیت همراه با قوانین حمایت از آزادی بیان برگزار شود. این راهبرد عملی می‌تواند بی‌ثباتی سیاسی و انحصارطلبی را کاهش دهد و فضای بازتری برای توسعه جامعه مدنی ایجاد کند.

مبارزه با فساد سیاسی و بازسازی اعتماد عمومی: با توجه به وجود فساد سیاسی و بی‌اعتمادی مردم به بخشی از حاکمان به‌عنوان تهدیدهای اصلی، پیشنهاد می‌شود کمیسیون‌های ضدفساد مستقل با اختیارات قضایی تشکیل شود تا موارد فساد را

پیگیری کنند. این اقدام سیاسی عملی، همراه با شفاف‌سازی بودجه‌های عمومی، می‌تواند فردگرایی منفی و مصرف‌گرایی را کنترل کند و مردم را به مشارکت فعال‌تر در امور مدنی ترغیب نماید.

References

- Abedi Ardakani, M. (2014). Political underdevelopment from the perspective of elite political culture in Iran (1989–2005). *Pazhooeshname-ye Oloum-e Siasi*, 9(4), 133–169. [In Persian]
- Ahmadi, H. (1997). *Majmue-ye maqalat-e tahaghogh-e jame'e madani dar enqelab-e eslami* [Collection of articles on the realization of civil society in the Islamic Revolution]. Tehran: Sazman-e Madarek-e Farhangi Enqelab-e Eslami. [In Persian]
- Ahmadi, H. (2022). An institutional analysis of the politicization of Iranian society. *Rahbord Quarterly*, 31, 311–346. [In Persian]
- Alam, M. R. (2003). Historical obstacles to establishing civil society in contemporary Iran with emphasis on elite inefficiency. *Pazhooeshname-ye Oloum-e Ensani*, Shahid Beheshti University, 38. [In Persian]
- Anvari, M. R., Rahmanzadeh, S. A., Tajeddin, M. B., & Torbati, S. (2019). Social and cultural activities of intellectuals in virtual social networks and their impact on students' political culture. *Farhangi VA Ertebatat Studies*, 15(55), 179–206. [In Persian]
- Bashirieh, H. (2003). *Aql dar siyosat: Si-o-panj goftar dar falsafeh, jame'shenasi VA tose'eh-ye siyosat* [Reason in politics: 35 essays on philosophy, sociology, and political development]. Tehran: Negah-e Mo'aser. [In Persian]
- Chelabi, M., & Azimi, G. (2008). A comparative-historical study of the relationship between political structure and economic development (Iran, China, Japan 1800–1920). *Iranian Journal of Sociology*, 8(1), 3–51. [In Persian]
- Emamjomehzadeh, S. J. (2013). Formation of civil society in Libya after Gaddafi: Necessities, obstacles, and strategies. *Rahbord Quarterly*, 22, 45–72. [In Persian]
- George, S. (2017). *Singapore, incomplete: Reflections on political development*. Singapore: NUS Press.
- George, Stephen. (2017). *Singapore, incomplete: Reflections on political development*. Singapore: NUS Press.
- Jalali Rad, M. S., & Sepahnia, R. (2017). Indicators of political culture of the Islamic Republic of Iran at the macro level from the perspective of elites. *Strategic Studies of Public Policy Quarterly*, 7(23). [In Persian]
- Kalij, A. A., & Haghighi, A. M. (2019). The role of executive elites' political culture with a developmental approach in the Islamic Republic of Iran. *New Perspectives in Human Geography*, 12(1), 363–384. [In Persian]
- Kathem, R. (2006). *Nationalism in Iran* (A. Tadayyon, Trans.). Tehran: Kavir. [In Persian]
- Kirby, A. (2012). Political participation and political culture in post-communist societies. *European Political Science Review*, 4(2), 211–230.
- Kirby, Andrew. (2012). Political participation and political culture in post-communist societies. *European Political Science Review*, 4(2), 211–230. <https://doi.org/10.1017/S175577391100023X>

- Mehregan, F., Fagihi, A., & Mirsepassi, N. (2018). The role of political participation and democratic systems in shaping political culture. *Public Policy in Management*, 9(30), 1–19. [In Persian]
- Rabani, A., & Shayganfard, F. (2010). Iranian political culture and its components. *Siasat Quarterly*, 40(4), 123–141. [In Persian]
- Raley, J., & Quiller, B. (2010). Comparing political, cultural, and economic indicators of information access in Arab and non-Arab countries. *Government Information Quarterly*, 27(3), 245–253.
- Raley, James, & Quiller, Brian. (2010). Comparing political, cultural, and economic indicators of information access in Arab and non-Arab countries. *Government Information Quarterly*, 27(3), 245–253. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2010.01.003>
- Sabeti, M., Vosoughi, M., & Mohseni Tabrizi, A. (2018). Barriers to party system formation in Iran's social development and political culture between the Constitutional and Islamic revolutions. *Iranian Journal of Social Development Studies*, 10(4), 37–49. [In Persian]
- Sadeghi, S. Sh., & Qanbari, L. (2017). Mass political culture, failed states, and the issue of political development in Iran. *Dolat Pazhouhi*, 3(11), 123–159. [In Persian]
- Saeae, A., & Karimi, Z. (2012). Analysis of the political culture of reformist and conservative political elites. *Iranian Journal of Sociology*, 13(4). [In Persian]
- Saeedi, M., & Shahrakhi, M. (2007). How to promote the culture of martyrdom and the values of martyrs. In *Proceedings of the Conference on the Pathology of Promoting the Culture of Sacrifice and Martyrdom, Babolsar*. [In Persian]
- Sajjadi, G., & Maqsoodi, M. (2019). Analysis of the transformation of the political culture of social generations in Sanandaj city. *Social Studies and Research in Iran*, 9(4), 717–744. [In Persian]
- Sariolghalam, M. (2010). *Farhang-e Siyasi-ye Iran* [Iranian political culture]. Tehran: Farzan Publishing. [In Persian]
- Sharpe, J., & Helvey, R. (2007). *Civil society and nonviolent struggle* (M. Kalantarzadeh, Trans.). Tehran: Roshangaran VA Motale'at-e Zanan. [In Persian]
- Taghavi, S. M. N. (2003). Political legitimacy threats in the globalization process. *Rahbord Quarterly*, 11, 23–49. [In Persian]
- Tajik, G. (1998). *Majmue-ye maqalat-e jame'e madani VA Iran-e emruz* [Collection of articles on civil society and contemporary Iran]. Tehran: Naqsh o Negar. [In Persian]
- Vaezi, A. (2002). *Jame'e-ye dini, jame'e-ye madani* [Religious society, civil society]. Tehran: Pazhuheshgah-e Farhang VA Andisheh-ye Eslami. [In Persian]
- Vieira Costa, L. (2018). Political culture and democracy in Brazil and Colombia. *Latin American Politics and Society*, 60(4), 78–96. <https://doi.org/10.1111/laps.12032>
- Vieira Costa, Luiza. (2018). Political culture and democracy in Brazil and Colombia. *Latin American Politics and Society*, 60(4), 78–96. <https://doi.org/10.1111/laps.12032>

